

Vydává Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou národní bankou a Ministerstvem financí ČR ve vydavatelství **Economia, a. s., Praha**

© Fakulta sociálních věd UK Praha

Adresa redakce: Vinohradská 49
120 74 Praha 2

tel.: (02) 22 25 00 36 nebo: (02) 215 93 171

fax: (02) 22 25 04 62

e-mail: red.fau@iol.cz

http://web.iol.cz/fau

Šéfredaktor: Doc. Ing. Zdeněk Tůma, CSc.

Výkonná redaktorka: Mgr. Renata Nováková

Publishers: Faculty of Social Sciences, Charles University, Prague, in Cooperation with the Czech National Bank and the Ministry of Finance of the CR in Publishing House Economia, Prague

© Faculty of Social Sciences, Charles University, Prague

Editor's Office: Vinohradská 49
120 74 Prague 2
Czech Republic

Editor in Chief: Zdeněk Tůma

OBSAH

Petr DVOŘÁK: Bankovníctví na prahu nového tisíciletí	305
Jiří KUNERT: České bankovníctví – určitě ne v roce nula	307
Jarmila MUSILOVÁ – Ivan BABOUČEK: Banky v ČR z pohledu regulátora	315
Zbyněk SOKOLOVSKÝ: Trendy v bankovníctví	323
Petr MUSÍLEK: Postavení investičního bankovníctví ve finančním systému	335
Martin NEJEDLÝ: Srovnání hospodaření nejvýznamnějších českých, maďarských a polských bank	352
Kateřina KAŠOVÁ: Srovnání bankovního sektoru v ČR a Rakousku ve 2. pol. 90. let	367
Informace pro čtenáře	388

CONTENTS

Petr DVOŘÁK: Banking Entering the New Millenium	305
Jiří KUNERT: Czech Banking – Certainly Not in Year Zero	307
Jarmila MUSILOVÁ – Ivan BABOUČEK: The Czech Banking Sector – The Regulator's Perspective	315
Zbyněk SOKOLOVSKÝ: New Trends in Banking	323
Petr MUSÍLEK: The Position of Investment Banking in the Czech Financial System	335
Martin NEJEDLÝ: Comparison of Major Czech, Polish und Hungarian Banks ..	352
Kateřina KAŠOVÁ: Comparing the Czech and Austrian Banks	367

*Autorská práva vykonává vydavatel (viz § 4 zák. č. 35/1965 Sb. ve znění změn a doplňků). Užití částí nebo celku publikovaných textů – vč. publikovaných zpracovaných znění judikátů –, rozmnožování a šíření jakýmkoli způsobem (zejména mechanickým nebo elektronickým) bez výslovného svolení vydavatele je **zakázáno**.*

Ediční kruh: Doc. Ing. Aleš Bulíř, MSc., CSc., Ing. Petr Dvořák, Ing. Věra Kameníčková, CSc., Ing. Evžen Kočenda, PhD., Prof. Ing. Michal Mejstřík, CSc., Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc., Ing. Ondřej Schneider, PhD. (zástupce předsedy), Ing. Miroslav Singer, PhD., Mgr. Kateřina Šmidková, MA, Doc. Ing. Zdeněk Tůma, CSc. (předseda), Doc. Ing. Miloslav Vošvrda, CSc.

Redakční rada: Doc. Ing. Aleš Bulíř, MSc., CSc., PhD. Zdeněk Drábek, Ing. Petr Dvořák, Gabriel Eichler, Ing. Michaela Erbenová, PhD., Ing. Milena Horčicová, CSc., Ing. Miroslav Hrnčář, DrSc., Prof. Ing. Kamil Janáček, CSc., Ing. Tomáš Ježek, CSc., Ing. Jiří Jonáš, Ing. Jan Klacek, CSc., Ing. Ivan Kočárník, CSc. (předseda), Ing. Jiří Kunert, Ing. Pavel Kysilka, CSc., Prof. Ing. Michal Mejstřík, CSc., Ing. Jan Mládek, CSc., Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc., Ing. Jiří Pospíšil, Doc. Ing. Zbyněk Revenda, CSc., Ing. Pavel Štěpánek, CSc., Doc. Ing. Zdeněk Tůma, CSc., Doc. Ing. František Turnovec, CSc., Prof. Dr. František Vencovský, Prof. Ing. Karol Vlachynský, CSc.

České bankovníctví – určitě ne v roce nula

Jiří KUNERT*

Úvodem si dovoluji vyslovit nikoli běžný názor, že v období transformace dosáhl český bankovní sektor velkého pokroku. V příspěvku se pokusím zmapovat naše bankovníctví v perspektivě prodeje státních podílů ve velkých českých bankách a celkového vplouvání českých bank do rozhodně nikoli stojatých vod ostré konkurence globálních či alespoň evropských trhů.

Nezavírám oči před řadou nedostatků tuzemských bank, ale zároveň jsem přesvědčen, že od tzv. sametové revoluce zaznamenalo ze všech odvětví české ekonomiky největší změny právě bankovníctví. Je třeba si uvědomit, že se podařilo vytvořit standardní bankovní systém, který víceméně plní své funkce. Samozřejmě se můžeme dohadovat o výkonnosti a efektivnosti i o šíři poskytovaných služeb; ale devět let je krátká doba ve srovnání s někdy až staletími, po něž se formovaly bankovní sektory ve vyspělých západních zemích.

Nelze zapomínat, že v průběhu transformace z jednoho z nejcentralizovanějších systémů plánovitého řízení na tržní ekonomiku sloužily banky jako nárazník, který absorboval většinu šoků z liberalizace cen, privatizace a masového vzniku podnikatelského sektoru. Peníze začaly hrát nejdůležitější roli a poskytování úvěrů nahradilo hru plánovačů na alokaci zdrojů podle subjektivního politického hodnocení. V České republice se náhle zrodily tisíce podnikajících subjektů, které potřebovaly peníze na investice. Lidé v čele nových firem byli pochopitelně netrpěliví, toužili nastartovat své podnikatelské aktivity hned a k tomu potřebovali nemalé finanční zdroje. Naléhavě se obraceli na nově vzniklé banky, kterým chyběly erudovaní pracovníci, know-how, technické vybavení a alespoň částečná znalost bankovních principů, pravidel a etiky. Ti, kdo si chtěli půjčit, neměli žádné reference ze svého dosavadního podnikání a úvěrování a nebyli ani schopni provést predikce svých obchodů, neboť trh se v České republice teprve tvořil. Bankovní úvěry začaly suplovat chybějící kapitál, dlouhodobé zdroje na investice a krátkodobé prostředky na překlenutí okamžitého nedostatku peněz. Úvěry tak nabyly charakteru rizikového kapitálu vkládaného do podniku. Vzhledem k tomu nebyly marže bank nepřiměřené, neboť ztráty musely být kryty zisky. Situace se však brzy zhoupala do opačného gardu a v bankách začaly převládat ztráty.

Další fungování bank hluboce ovlivnila privatizace. Malá privatizace vyvolala na banky obrovský tlak, a to i politický. Neznámé hodnoty byly naku-

* Ing. Jiří Kunert – předseda představenstva Živnostenské banky, a. s., a prezident Bankovní asociace Praha

povány za ceny, u nichž nikdo nebyl schopen posoudit, zda jsou reálné. Dražilo se bez ekonomické úvahy, neboť za cizí peníze se riskuje a spekuluje nejlepe. Následující kuponová privatizace byla sice rychlá, ale nepřinesla podnikům potřebný kapitál. Naopak iniciovala další vlnu úvěrování tzv. české cesty koncentrace kapitálu. Politická linie „české podniky do českých rukou“ a „zachování rodinného stříbra“ vyvolala další nátlak na banky, aby úvěrovaly nákupy akcií podniků bez jakýchkoli reálných ocenění. Vše bylo na úvěr.

Je zcela logické, že při tak výrazné angažovanosti bank muselo zákonitě docházet ke špatným úvěrům, a to v nikoli zanedbatelném objemu. Neproduktivní úvěr ještě nemusí znamenat ztrátu; avšak možnosti řešit špatné úvěry – včetně vymáhání a realizace zástav – jsou limitovány současným českým právním systémem, který věřitelům nedává velké možnosti a naopak fakticky povzbuzuje dlužníky k tomu, aby své závazky neplnili. Je otázkou, zda výši špatných úvěrů bylo možné omezit. V mnoha úvěrových případech hrála určitě roli subjektivně špatná rozhodnutí, určitě se projevila i kriminální korupce. Klíčovým faktorem však byla nedobrá koncepce, podle níž v naší naprosto podkapitalizované zemi mělo být vše nahrazeno úvěrem. Privatizace velkých českých podniků silnými strategickými investory ze zahraničí by byla rozhodně lepší cestou a nebylo by pravdivé konstatování, že takové návrhy neexistovaly. Nakonec fungování dnešní Škody Auto, a.s., jen dokazuje reálnost takových řešení. Zásadně na tom nic nemění ani argumenty, že koncernu Volkswagen se při vstupu do mladoboleslavské automobilky dostalo výjimečných a masově neopakovatelných výhod.

Poměr úvěrů k hrubému domácímu produktu u nás nyní dosahuje 85 % ve srovnání s 34 % v Polsku a 42 % v Maďarsku. Statistiky jsou vždy ošidné (např. v Rusku je tento poměr pouze 11 %, přičemž hlavním důvodem je vysoká angažovanost bank u státu, a nikoli v podnicích), protože nevysvětlují další vlivy; přesto však ukazují na nutnost získat do podniků skutečný kapitál a úvěry uvolnit na modernizaci a financování obchodních a provozních záležitostí. Ve srovnání s vyspělými tržními ekonomikami máme v České republice neobvyklou strukturu depozit a úvěrů. Jestliže v Německu, Francii, Velké Británii či USA poměr mezi depozity od obyvatelstva a od podniků dosahuje v průměru zhruba 50:50 a stejný poměr platí při srovnání úvěrů pro fyzické osoby a podnikovou sféru, pak u nás je poměr depozit od obyvatelstva k depozitům od podniků 70:30 a v úvěrech dokonce 5:95. To ukazuje na nerozvinutí spotřebních úvěrů a neschopnost podniků generovat přebytečné rezervní zdroje. Předlužení podniků tak snižuje potenciál jejich dalšího rozvoje a zároveň jim znemožňuje získat další zdroje ve formě úvěrů. Podniky pak řeší nedostatek zdrojů neplacením svých závazků z obchodního styku, a tím se akumuluje tzv. druhotná platební neschopnost.

Z výše uvedeného vyplývá, že české banky pracují v ekonomickém prostředí, které trpí chronickým nedostatkem kapitálu, enormní zadlužeností a faktickým legislativním znevýhodněním věřitele. To vše navíc v zemi, z níž se vytratil hospodářský růst a v níž je veden tvrdý boj proti inflaci. To jsou podmínky, které českým bankám v jejich úsilí o snížení podílu neproduktivních úvěrů, zvýšení ziskovosti a posílení kapitálu a rezerv rozhodně nenahrávají. České banky nemohou být lepší než naše ekonomika, a zejména podniková sféra. Provázanost bank s podniky přes úvěrové vztahy reaguje na cyklický vývoj našeho hospodářství. Tak jako všechny banky ve světě budou i naše banky procházet údobími vzestupu a poklesu. Důležité je, aby v období vzestupu byly schopné akumulovat dostatek rezervních fondů, které pokryjí případné ztráty v období sestupu.

V roce 1990 prošlo naše bankovní prostředí zásadní změnou ze systému monobanky na duální systém centrální banky a obchodních bank. Vznikly obchodní banky, které oddělením od centrální banky okamžitě získaly svoji bilanci, ale zároveň hodně problémů k řešení. Zdědily však také určité monopolní výhody, které jim přinášely vysoké příjmy. Česká spořitelna (ČS) koncentrovala většinu úspor obyvatelstva, což jí dávalo velkou výhodu řízení marže dosahované na pasivní straně bilance. Lze říci, že to byla ČS, a nikoli centrální banka, kdo v té době určoval úrokové sazby. Komerční banka (KB) měla díky provázanosti s podnikovou sférou jisté výhody realizace příjmů na aktivní straně bilance, zejména v poplatcích. Na počátku devadesátých let chyběla průmyslovým podnikům schopnost finančního řízení, a tak největší síla KB pramenila z nízkoúročených běžných účtů, na nichž podniky ponechávaly uloženy velké – původně i vypůjčené – částky. Marže pro KB se pohybovala okolo 10 %. Československá obchodní banka (ČSOB) ještě v první fázi transformace stále ovládala většinu zahraničně-obchodních transakcí, které měly cenu postavenou na mezinárodním základě, tedy daleko výše než tuzemské operace, u nichž se ještě dnes cena stále značně odchyluje od zahraničí. Vytvoření České inkasní dalo ČSOB záruku za špatné pohledávky u podniků zahraničního obchodu, ale neomezilo jejich další financování za vysokých marží, jako by se stále jednalo o problémová rizika. Investiční banka (IB) hledala svoji výhodu a viděla ji v privatizaci velkých podniků. Připoutání si podniků prostřednictvím úvěrování tzv. konečných vlastníků jí dalo možnost diktovat podmínky financování a služeb. Z hlediska kvality nechci toto financování a služby hodnotit, ale z hlediska cenového určitě nebyly levné. Zda to byl dobrý krok, nebo ne, bylo možné zjistit až s delším časovým odstupem. Kdyby IB zůstala pouze u poskytování výše uvedených služeb, asi by to nebyla nejlepší cesta; ale akvizice Poštovní banky jí dala určitou sílu a zejména cash flow, které pomohly udržet Investiční a poštovní banku (IPB) nad vodou do finálního prodeje státního podílu.

Český bankovní systém byl velmi brzo otevřen zahraničním bankám a také udělování licencí novým českým bankám bylo vcelku rychlé. Malé české banky vznikaly na vypůjčených penězích. Takovou metodu ještě lze omluvit při zakládání nebo koupi podniku, ale nikoli v případě bank. Tyto nově vzniklé české banky neměly dobré technické zázemí, systémy, pracovníky ani vrcholový management. Akcionáři, kteří neriskovali vlastní kapitál (který ani neměli), se snažili dostat se rychle k penězům prostřednictvím úvěrů pro jiné vlastní podniky. Tomu mohli zabránit manažeři v bankách, ale ti byli často zkorumpováni vysokými platy, luxusními automobily a především obavou, že tyto výhody ztratí. Pasivně přihlíželi, jak akcionáři odčerpávají peníze pro své potřeby. Otázkou zůstává, zda tyto malé banky i v případě, že by vznikly na základě skutečného kapitálu a s dobrým managementem, měly šanci konkurovat, a tím existovat. Monopolní postavení velkých českých bank a vstup zahraničních bank na náš trh ve formě poboček jejich postavení rozhodně neusnadňovaly. Šance malých českých bank tedy byly velmi malé. Buď mohla být jejich riziková angažovanost nepatrná, a tím by nebyly schopny generovat dostatek zisku k posilování kapitálu a rezerv, nebo se mohly angažovat velmi rizikově, což se i stalo.

V současné době je bankovní sektor v České republice stále podivně dělen na tři skupiny bank: velké české, malé české a zahraniční. Tyto skupiny nemají totožné zájmy a v důsledku toho zatím není reálná určitá spolupráce na projektech, zejména kooperace s cílem snížit nákladovost. Vstup zahra-

ničních bank na naši bankovní scénu byl rozhodně přínosem, ať již z hlediska produktového, know-how, výchovy, nebo vytváření konkurenčního prostředí. Diskutabilní je pouze to, zda série povolení ke zřízení poboček zahraničních bank nebyla předčasná. Pobočka zahraniční banky není z kapitálového hlediska ve své angažovanosti nijak omezoována, a tak české – zejména menší – banky nedostaly šanci konkurovat ve velkých mezinárodních projektech na našem území. Naděje menších bank získat do svých bilancí alespoň část dobrého rizika zeslábla, protože dobré podniky se zahraničním kapitálem se obracely na cizí banky, které jejich značným potřebám mohly lehce vyhovět. Pokud by zahraniční banky operující v České republice byly kapitálově omezeny, musely by mnohé úvěry syndikalizovat, a tak by se kousek koláče dobrého rizika dostal i dalším bankovním subjektům. Úvěrové portfolio je nutné mixovat z prvotřídního rizika s nižší výnosností, ze středně únosného rizika s rozumnou výnosností a nakonec lze přidat i dávku vyššího rizika s vysokou výnosností.

V této souvislosti bych se rád zastavil u rizikových marží v bankovníctví. Jsou předmětem kritiky a jsou označovány za hlavní důvod drahých úvěrů. Soudím, že marže pro dobré riziko v České republice neodpovídají skutečnému riziku země. Tyto marže se pohybují od 10 do 70 základních bodů nad PRIBOR nejen u rizika se zahraničním multinárodním elementem, ale také u středně velkých českých podniků, což neodráží skutečnou rizikovitost země a projektu jako takového. V USA, Německu či Velké Británii jsou marže pro velké nadnárodní společnosti i nižší, ale dobré riziko středně velkých podniků nese marži 100 až 200 bodů nad příslušnou referenční sazbou. Podle některých názorů je v České republice rizikové vše a marže tak musí být až 700 základních bodů. To je diskutabilní. Pokud se jedná o takové riziko, pak je lépe přistupovat k němu z pohledu rizikového kapitálu a dělit se o zisk. Domnívám se, že pokud by marže měla být vyšší než 350 základních bodů, je lepší obchod nerealizovat.

V době vzniku obchodních bank, a zejména po kuponové privatizaci, se rozsáhle diskutovalo o tom, jaký bankovní systém by měl v České republice fungovat. Je samozřejmé, že se formovaly různé názorové skupiny, které sledovaly vlastní cíle. I když mnohým imponoval anglosaský systém, oddělující investiční bankovníctví od obchodního, zvítězil u nás „kontinentální“ model bankovníctví univerzálního. I v USA a Velké Británii se regulátoři postupně přiklánějí k nastolení univerzálnosti. V České republice byly – podle mého názoru – výhody univerzálního bankovníctví zřejmé. Banky mohou klientům nabízet širokou škálu produktů, jejichž výnosnost se vzájemně doplňuje. Nejvíce diskutovanou nevýhodou univerzálnosti je riziko střetu zájmů zvyhodňováním banky vůči klientovi v akvizici cenných papírů. V praxi to znamená riziko, že by si banka ponechávala dobré cenné papíry a nabízela klientovi špatné. Tomuto střetu se dá zabránit tím, že treasury, které nakupuje tyto cenné papíry od ostatních útvarů banky, se chová naprosto stejně jako kterýkoli jiný klient banky a má – v rámci limitů – vlastní rozhodovací kompetenci v tom, jaký cenný papír koupit a jaký ne. S analýzou úvěrů nemá nic společného – čili existuje „čínská zeď“. Nastolení takového systému je v zájmu banky samotné, neboť zabudovává další mechanismus kontroly rizika bankovních obchodů.

Kuponová privatizace umožňovala rychlou změnu vlastníka, a tedy i to, aby se stát rychle zbavil podnikové sféry; měla ale řadu nevýhod, které se projeví v následných letech. Měla svůj význam, byla velmi dobře technicky provedena, ale v transformaci neměla hrát rozhodující roli. Opět se

musím vrátit k důležitosti prodeje velkých českých podniků, včetně bank, do rukou zahraničního kapitálu. I pro banky platí, že kuponová privatizace jim nepřinesla žádný nový kapitál; na banky však tato skutečnost měla horší dopad než na podnikovou sféru. Zároveň banky přes novou aktivitu správy aktiv prostřednictvím investičních společností a fondů získaly možnost ovlivňovat podnikovou sféru – v dobrém i zlém. Co se týče pozitiv, jsem přesvědčen, že tzv. bankovní fondy se nedopouštěly přesunů majetku s očividným cílem vlastního zvýhodnění a poškození malých akcionářů. Na druhé straně je nutné přiznat, že některé banky využívaly, či spíše zneužívaly svých zástupců ve statutárních orgánech podniků k ovlivňování rozhodnutí o nákupu služeb a přijímání úvěrů. Tyto praktiky svým způsobem znemožnily rozvoj rizikového kapitálu, neboť fondy v něm viděly nebezpečí jak rozmělnění svého podílu, tak ztráty majority jako spekulativního vlastnictví s lepší vyhlídkou na prodej. Podniky tak raději zvyšovaly své zadlužení, protože ani jiní vlastníci nestáli o vstup kapitálu. Mnozí z nich nyní řeší zásadní otázku, jak dál. Vše je v rukou bank, které musejí přimět majitele, aby své podíly prodali. Banky k tomu mají dostatečně účinné páky, protože vlastnictví mnoha podniků bylo financováno právě bankami. Samozřejmě bude nutné smířit se se ztrátou, neboť nynější cena nebude odpovídat původní ceně akviziční. Nevyrovnanost v úvěrové angažovanosti bank vůči podnikům bude působit potíže při společném postupu věřitelů. Banky, které financovaly vlastnictví, a akcionáři by při uspokojování pohledávek měli být až na téměř posledních místech. Věřitelské banky, které financovaly obchod a investice, by byly ve výhodnější pozici. To však bude jablkem sváru a obávám se, že dojde k zablokování mnoha konkurzů či vyrovnání.

Další velmi diskutovanou záležitostí je regulace bankovních služeb. Mohu jen připomenout všeobecně známou skutečnost, že na počátku transformace regulace prakticky neexistovala. Nikdo s ní neměl zkušenosti, chyběli profesionálové a samotné slovo regulace nebylo – vzhledem k módní liberální rétorice – v oblibě. Problém regulace je problémem celosvětovým. Pokud někdo nakládá s cizími penězi, je nezbytné vytyčit jisté mantinely a stanovit postihy za zneužívání tohoto postavení. Již přidělování bankovních licencí bylo ovlivňováno politickými tlaky a zákon o centrální bance nedával až do roku 1993 této instituci úplnou nezávislost, aby se mohla intervencím politiků účinně vzepřít. Rozvoj bankovních služeb byl tak dynamický, že bankovní dozor banky pouze doháněl. Dnes lze konstatovat, že máme funkční a profesionální bankovní dozor, který se – paradoxně – bude v budoucnu stále více zabývat deregulací a orientací své činnosti tak, aby nebránila rozvoji bankovního obchodu a zároveň chránila bankovní systém před situacemi, které ohrožují vkladatele.

Dnes mnohé země, včetně České republiky, inklinují k doporučení Banky pro mezinárodní platby (BIS), které ve 25bodové doktríně formuluje omezitelný přístup k bankovníctví. I tak jsme svědky toho, jak v celém světě dochází k situacím, kdy banky čelí vážným problémům a daňoví poplatníci pak musejí nést náklady sanace bankovního systému. Důvodem je vždy snaha vlád některá doporučení k obezřetnosti obejít, protože se jim takový postup jeví výhodný z hlediska zjednodušení obchodu či přilákání zahraničního kapitálu. Jako příklad mohou posloužit Turecko a Rusko, kde banky nemusely dodržovat vyrovnanost měnové struktury. Půjčovaly si levně v cizí měně a investovaly za vysoké úroky v měně domácí. Turecko banky sponovalo, avšak Rusko, jak se zdá, dává od bank ruce pryč.

Mnohé ekonomické analýzy se sice zabývají nejrůznějšími aspekty bankovníctví, opomíjejí však nejdůležitější faktor této zajímavé činnosti: člověka. Bankovníctví je o lidech; bez nich nelze banku vybudovat, vést ani privatizovat. Někdy zjednodušený pohled na práci zaměstnanců bank, kdy přijímání a půjčování peněz je považováno za snadnou a výnosnou činnost, vytváří ve veřejném mínění negativní obraz bank. Politici si rádi vybírají banky jako snadný terč kritiky a někdy přitom sklouzávají až k lacinému populizmu. Přitom lidé za přepážkami, v dealingu či v představenstvech bank si stále více uvědomují, že jejich prioritou je dosažení výnosů na základě skutečně zodpovědného nakládání s penězi druhých. Pracovníci bank jsou pod tlakem akcionářů, kteří mají zájem na dobrém výnosu kapitálu; pod tlakem klientů, kteří mají zájem na zajištění výnosnosti vložených prostředků; pod tlakem regulačních orgánů, které na nich žádají, aby slušným ziskem zvyšovali kapitál a rezervy; pod tlakem dodavatelů, kteří žádají platit včas a pokud možno co nejvyšší ceny. Nikdo však nechce slyšet o riziku. Bez toho ale v bance pracovat nelze. Je nutné riziko poznat a snažit se vytvořit takové systémové a kontrolní postupy, aby bylo minimalizováno. A to je v rukou lidí, kteří v bance pracují. Naše dnešní zákony o bankách, obchodech s cennými papíry či o investičních společnostech jsou někdy až přehnanou reakcí na předešlý vývoj, kterému chyběla účinná regulace a dostatečná transparentnost. Novelu zákonů upravující různé finanční služby však jakoby svým způsobem považovaly pracovníky v tomto sektoru za potenciální „lumpy“ a „tuneláře“. Toto vnímání vytváří bariéru hladkému provádění obchodů a inovaci finančních služeb. Doufám, že pracovníci bank prokážou své profesionální kvality a etickou vyspělost a zbaví tím regulátory pocitu, že oni jediní vědí, co je to řádné bankovníctví.

Nejlepší regulací v podnikání je strach podnikatele o vlastní investované peníze. Pokud jednotlivci či instituce investují vlastní peníze, snaží se o ně řádně starat. Stejně je tomu v bankovním podnikání. Proto pouze privátní banky s reálnými, a nikoli zadluženými investory mohou plnit svoji úlohu přijímat peníze, zodpovědně je ochraňovat a investovat je tak, aby se rozmnožovaly. Privatizace bank bylo vždy nosné téma v jakékoliv ekonomice a v posledních desetiletích se nevyhnulo žádné vyspělé zemi. Bankovní činnost je zvláštní druh podnikání, podnikání velice lákavé pro investory, ale zároveň se nacházející v průsečíku zájmů politiků. Krátkodobé cíle politiků motivují touhu ovládat peníze a alokovat je tam, kde se může projevit okamžitý efekt, bez ohledu na zisk. Každá vláda, která se chopí moci v zemi, v níž existují státní banky, musí řešit otázku, jak s těmito bankami nakládat. Jednou z cest je ponechat banky ve veřejném sektoru. Tato cesta vede k obtížím. I kdyby se totiž stát nesnažil vměšovat do obchodní politiky bank přímo, nastávají nepřímé efekty více či méně úslužného vyhovění státním, resp. vládním zájmům. Musíme si uvědomit, že vedení státní banky je do-sazováno státem. Pokud se vedoucí pracovníci o své funkce strachují, snaží se sami zavděčit státu tak, aby byli opět jmenováni. V některých zemích dochází k otevřené podpoře vlády čili vládní strany. K příkladům nemusíme chodit daleko od našich hranic.

Tradiční námitkou proti privatizaci bank je tvrzení, že banky v soukromých rukou nebudou ochotné dostatečně podporovat růst domácího průmyslu, obchodu a zemědělství. Privatizované banky však růst podpořit mohou, ale jen životaschopných podniků. Pokud chce stát pomoci podnikům sanaci, měl by tak činit státními penězi, a nikoli penězi soukromých střadatelů uloženými ve státních bankách. Všechny vlády na světě však nako-

nec banky rády privatizují, neboť je to dobrý zdroj příjmu pro státní pokladnu. Avšak spíše než výše možného příjmu by kritériem měly být efektivnost bankovního systému a jeho konkurenceschopnost. Ty z dlouhodobého hlediska přinesou státu daleko větší příjem, než je okamžitý výnos z prodeje. Proto by při privatizaci státních bank neměla být rozhodující cena, ale vědomí, že fungující zprivatizované banky budou dlouhodobě výnosnější a zároveň podpoří ziskové projekty a schopné podnikatele.

Pokud by banky v naší zemi byly privatizovány hned na počátku ekonomické transformace, účinněji by absorbovaly šoky z rychlé liberalizace. Správná alokace úvěrů by napomohla vytvořit funkční podniky. Zahraniční investoři by zavedli etické a morální standardy a vytvářeli by tlak na urychlení tvorby potřebných zákonů. I tyto zahraniční banky by půjčovaly na vlastnictví podniků, protože je to běžný bankovní obchod, ale svými zkušenostmi a know-how by daleko lépe odhadly, zda podnik bude generovat dostatek zdrojů k úhradě svých závazků. Zabránilo by nebezpečí odsávání všech zdrojů majoritním majitelem. Při tomto konstatování jsem si vědom toho, že ani banky z vyspělých tržních ekonomik nejsou neomylné a udělaly by chyby. Přesto zastávám názor, že s bankami včas zprivatizovanými kvalitními zahraničními investory by česká ekonomika zřejmě prošla očišťujícím obdobím mnohem dříve, což by se pozitivně odrazilo v kvalitě jejího rozvoje, a nikoli pouze v kvantitativních ukazatelích.

Diskuze ekonomů o tom, zda nejdříve banky restrukturalizovat a až poté privatizovat, či naopak, probíhají v celém světě. V zásadě je to však jedno. Je jen zcela jasné, že pokud se nezvolí ani jedna varianta, pozice bank se zhorší. V naší zemi nedošlo k důsledné restrukturalizaci bank a jejich následnému rychlému prodeji ani k důsledné privatizaci, po níž by následovala restrukturalizace novými strategickými vlastníky. Velké české banky byly privatizovány kuponovou metodou, což nebyl prodej akcionářům, kteří by vyvíjeli tlak na restrukturalizaci. Akcionáři vzešli z kuponové privatizace ani neměli potřebné zdroje, které jsou k restrukturalizaci potřebné. K očištění bank v roce 1992 chyběla odvaha, i když náklady v porovnání s částkami, jež se poté do bank vložily a jež do nich vloženy teprve budou muset být, by byly výrazně nižší. Zároveň žádná politická síla neprosazovala prodej bank zahraničním investorům jako jedinému možnému zdroji opravdového kapitálu. Nutno přiznat, že tato odvaha chybí politikům na celém světě. Vždy vynaloží hodně peněz daňových poplatníků, než nakonec dojdou k závěru, že banky je nezbytné privatizovat prodejem i zahraničním vlastníkům.

Od každé privatizace banky se očekává, že přinese navýšení kapitálu, nové know-how, technologie a posílení managementu. Know-how, technologie a management se dají získat v kooperaci se strategickým akcionářem nebo jednoduše koupit. Základní je však vždy nutnost získat dostatečný kapitál, který podporuje investice a rozvoj obchodních příležitostí. Vždyť prakticky všechny ukazatele finanční síly či schopnosti vyhovět bankovní regulaci se odvíjejí od výše kapitálu. Pro banku je vlastní kapitál daleko důležitější než pro podnik; to také ilustruje vysokou náročnost investice do banky. Získat kapitál přes burzy je za současné situace na kapitálových trzích ve světě i u nás nereálné; jedinou cestou je vstup strategického partnera.

Dalším sporným bodem je načasování privatizace bank, které vždy předchází samotnému rozhodnutí o privatizaci. Pokud je takové rozhodnutí přijato, nemělo by se otálet s dalšími kroky. Přeslapování na místě negativně

ovlivňuje samotnou banku. Vnitřní diskuze, co dál, mohou na určitou dobu paralyzovat činnost banky; zaměstnanci žijí v nejistotě a ovzduší fám a spekulací. Za takového stavu vždy nejdříve odcházejí ti lepší. Přihlédnout je nutné k tomu, že samotné provedení privatizace záleží také na investičním prostředí a náladě trhu. Pokud je situace na trzích nervózní a nepřehledná a ekonomický vývoj země není nejlepší, mohou s prodejem nastat technické problémy, které celý proces prodlouží. Velmi záleží na profesionalitě a schopnostech poradců. U nás by mělo jít o rychlý proces i za současného stavu investičního prostředí. Česká republika, Polsko a Maďarsko zůstaly přes globální krizi v zorném úhlu investorů. Perspektiva přijetí těchto zemí do Evropské unie činí jejich bankovní trh atraktivnějším. Maďarsko již prodej svých bank prakticky ukončilo, Polsko v něm bude pokračovat. Pokud se situace stabilizuje, mohou o privatizaci bank začít uvažovat i další země střední a východní Evropy. Tím se absorpční síla trhu může rozmělnit a to by mohlo zájem českého státu na prodeji bank oslabit.

Samotná privatizace banky není všelékem na její problémy. Investor však vynaloží reálné peníze, které chce zhodnotit. Proto lze důvodně očekávat okamžité zahájení prací v celém spektru banky s cílem zkvalitnit služby, produkty, lidský potenciál, technologii a management. Ne vždy půjde vše hladce a rychle, může dojít i ke střetům odlišných podnikatelských kultur. Jsem však přesvědčen, že taková změna v našem bankovním sektoru začne velmi rychle přinášet pozitivní výsledky pro celou ekonomiku. Přispěje k tomu i fakt, že znalosti a schopnosti lidí v českých bankách jsou dnes na mnohem vyšší úrovni než na počátku devadesátých let.

SUMMARY

JEL Classification: G21

Keywords: Banking – transition – privatisation

Czech Banking – Certainly Not in Year Zero

Jiří KUNERT – Chairman of Živnostenská banka, a. s., Prague; President of Czech Association of Banks

During the economic transformation, a standard banking system was created that was more or less functional. Banks served as a buffer, absorbing the major shocks from price liberalization, privatization, and the wholesale establishment of a business sector. Banks faced strong pressure (including political pressure) to be generous with loans, many of which were defaulted on. Attempts to finance the transformation of an under-capitalized country by loans did not work; privatization of large Czech companies by strong foreign strategic investors would have been preferable. Similarly, if banks had been privatized at the start of the transformation, they would have been better able to absorb shocks from a rapid liberalization, and would have correctly allocated resources, introduced ethical standards, and pressed for faster creation of necessary laws. Clearly, if banks had been privatized by foreign investors, the Czech economy would have passed through its critical stage of development much more quickly.